

12ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ

της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

Τίτλος του Εργαστηρίου:

Συνάντηση και θεραπεία με διεμφυλικούς (τρανς) ανθρώπους

Συνδιοργανωτές: Στέλιος Στυλιανίδης, Ελισάβετ Παπανδρέου

Ομιλητές: Στέλιος Στυλιανίδης, Ελισάβετ Παπανδρέου, Πάρβυ Πάλμου, Γιάννης Βαρτζόπουλος

Συντονιστής της συζήτησης: Στέλιος Στυλιανίδης

Περίληψη της θεματικής του εργαστηρίου

Στόχος του εργαστηρίου είναι να υπάρξει ένα γόνιμο πλαίσιο διαλόγου και αμοιβαίας ακρόασης του τρόπου ψυχοθεραπευτικής εργασίας τόσο από θεραπευτές της ΕΨΕ όσο και από θεραπευτές της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας. Τα θέματα της ταυτότητας φύλου, των προκαταλήψεων απέναντι στη διαφορετικότητα αλλά και της στάσης των θεραπευτών απέναντι στην κατανόηση θα τεθεί στη συζήτηση μέσα από παρουσίαση κλινικού υλικού και υλικού συνεντεύξεων.

Σ. Στυλιανίδης

Εισαγωγή στο θέμα: Κοινωνικοί παράγοντες συμβάλλουν ισχυρά στη δημιουργία ψυχολογικών προβλημάτων σε ΛΟΑΤ ανθρώπους (π.χ. κοινωνικό στίγμα, κοινωνικές και νομικές διακρίσεις όσον αφορά τα δικαιώματα - αναφορά στα πρόσφατα πολιτικά νομοσχέδια - διακρίσεις στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και ψυχικής υγείας). Θα συζητηθεί κριτικά η ψυχιατρικοποίηση των ΛΟΑΤ ανθρώπων μέσα από τη χρήση της παραδοσιακής ψυχιατρικής ταξινόμησης, όπως και η ανάγκη ενημέρωσης και επανεκπαίδευσης των εργαζομένων στην ψυχική υγεία και αλλαγής της θεραπευτικής αντιμετώπισης.

Ε. Παπανδρέου

Παρουσίαση του υλικού των συνεντεύξεων με διεμφυλικούς (τρανς) ανθρώπους, που έχουν διεξαχθεί με τρόπο που να προάγεται μια ανοιχτή συζήτηση σχετικά με εμπειρίες αμφισβήτησης του φύλου, την ταυτότητα φύλου, τις οικογενειακές σχέσεις ως προς το φύλο, το εσωτερικό βίωμα του να είναι κανείς τρανς, την αρρενωπότητα και τη θηλυκότητα. Το αναδυόμενο υλικό που θα συζητηθεί είναι τόσο συνειδητές πεποιθήσεις, απόψεις και σκέψεις, όσο και υποθέσεις γύρω από ασυνείδητες ιδέες, οι οποίες θα σκιαγραφηθούν μέσα από το λόγο και τον τρόπο έκφρασης των συνεντευξιαζομένων.

Π. Πάλμου

Ο αναλυτής χρειάζεται να έχει επίγνωση της ενδοβλημένης από αυτόν αλλά και από τον αναλυόμενο κοινωνικής επιταγής της ετεροκανονικότητας, έτσι ώστε οι σχετιζόμενες με αυτή παγιωμένες αντιλήψεις να μην αποτελούν εμπόδιο στην ψυχοθεραπευτική διαδικασία. Μέσα από την παρουσίαση περιστατικού σε Gestalt ψυχοθεραπεία θα προσεγγιστεί το θέμα της ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητας και το πώς αυτή μπορεί να επηρεάσει την θεραπευτική διαδικασία και την σχέση μεταξύ αναλυτή και αναλυόμενου.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Butler J. (2008). Σώματα με σημασία: οριοθετήσεις του «φύλου» στο λόγο (Π.Μαρκέτου, μεταφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Εκκρεμές.

Case, K., Stewart, B. & Tittsworth, J. (2009). Transgender across the curriculum: A psychology for inclusion. *Teaching of Psychology*, 36 (2), 117–121.

Coates S. (2006). *Developmental research on childhood gender identity disorder*. In: P. Fonagy, R. Krause & M. Leuzinger-Bohleber (Eds.), (103-131). Identity, Gender and Sexuality: 150 years after Freud. London: International Psychoanalytical Association.

Coleman, E., Adler, R., Bockting, W., Botzer, M., Brown, G., Cohen-Kettenis, P., Zucker, K. (2011). *Standards of care for the health of transgender and gender nonconforming people*. (7th ed.) The World Professional Association for Transgender Health. Retrieved from <http://www.wpath.org/documents/Standards of Care V7-2011WPATH.pdf>

Corrigan, P. W., & Watson, A. C. (2002). Understanding the impact of stigma on people with mental illness. *World Psychiatry*, 1(1), 16-20.

Drescher J. (2010). Queer diagnoses: parallels and contrasts in the history of homosexuality, gender variance, and the Diagnostic and Statistical Manual. *Archives of Sexual Behavior*, 39, 427-460.

Freud S. (1933) . Femininity. *SE* 22, 112-135.

Herek G. (2010). Sexual orientation differences as deficits: science and stigma in the history of American Psychology. *Perspectives on Psychological Science*, 5(6), 693-699.

Institute of Medicine. 2011. *The Health of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender People: Building a Foundation for Better Understanding*. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/13128>.

Motmans J., Inès de Biolley & Sandrine Debunne (2010). Being transgender in Belgium -Mapping the social and legal situation of transgender people. Brussels: Institute for the Equality of Women and Men.

Person E.S. & Ovesey L. (1983). Psychoanalytic theories of gender identity. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 11(2): 203-226.

Pfäfflin F. (2006). *Research, research politics and clinical experience with transsexual patients*. In: P. Fonagy, R. Krause & M. Leuzinger-Bohleber (Eds.), (103-131). *Identity, Gender and Sexuality: 150 years after Freud*. London: International Psychoanalytical Association.

Quinodoz D. (2002). Termination of a fe/male patient transsexual patient's analysis: An example of general validity. *International Journal of Psychoanalysis*, 83, 783-798.

Saketopoulou A. (2014). Mourning the body as bedrock: developmental considerations in treating transsexual patients. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 62(5), 773-805.

Στυλιανίδης Σ. (2017, Μάιος 17). *Ταυτότητα και ταυτότητες*. <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/taytotita-kai-taytotites&dr=tvxsmrstvxs>

Στυλιανίδης Σ. (2017, Μάιος 1). *Συνηγορία και Ενδυνάμωση σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα*. <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/eimaste-oloi-polites-synigoria-kai-endynamosi-se-loatki-atoma>

Στυλιανίδης Σ. (2018, Μάιος 5). Είναι έτοιμη η ελληνική κοινωνία; Δικαίωμα στην αναδοχή – υιοθεσία παιδιών από ομόφυλα ζευγάρια: Γιατί είναι σημαντικό; https://www.athensvoice.gr/politics/440358_einai-etoimi-i-elliniki-koinonia

Whittle S., Turner L. & Al- Alami M. (2007). *Engendered Penalties: Transgender and Transsexual People's Experiences of Inequality and Discrimination*. Equalities Review. https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/trans_country_report_-_engenderedpenalties.pdf

12ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ

της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

Εργαστήριο :

Η μυστηριώδης μετακίνηση από το Πρωταρχικό Αντικείμενο και η Ενασχόληση με το Έτερο Αντικείμενο : Η Έμφυλη Διάσταση

Ποικίλες και συχνά αντιφατικές θεωρήσεις γύρω από το επίμαχο αυτό θέμα, έχουν συμβάλει ώστε να επικρατεί μια γόνιμη ασάφεια γύρω από το πετρωμένο των πρωτόλειων αλλά και τόσο θεμελιακών ψυχικών κινήσεων σε σχέση με το πρωταρχικό αντικείμενο.

Η κλασσική φροϋδική θέση ξεκινά με τη λεγόμενη περίοδο αυτό-ερωτισμού, όπου εικάζεται το ενιαίο του εγώ με το περιβάλλον, καθότι τα όποια όρια είναι πρόσκαιρα εντελώς διαπερατά, και ο απόλυτος συμβιωτικός ναρκισσισμός του ωκεάνιου *‘είμαι-ένα-με-το-Σύμπαν’* (των μυστών) θεωρείται ως βιωματικό γεγονός. Ούτε η διαφορά μεταξύ επένδυσης και ταύτισης αναγνωρίζεται, ούτε οι διαφορές φύλου. Η συμβιωτική αυτή συνθήκη, βαθμιαία οδηγεί στο λεγόμενο *‘πένθος απαρχής’*, κάτι το οποίο αφορά αμφότερους μητέρα και βρέφος. Ορίζεται δε, ως *‘η θεμελιώδης ψυχική διεργασία μέσω της οποίας, το εγώ αποποιείται την απόλυτη κυριαρχία επί του αντικειμένου, πενθεί την τέλεια ναρκισσιστική του ένωση, και τη διάχυτη ασάφεια του είναι του. Μέσω του πρωταρχικού αυτού πένθους ανακαλύπτει και το αντικείμενο και τον εαυτό του, ενώ ξεκινά να διαμορφώνεται και η εσωτερικότητα.’*

Το εγώ αυτό-αποκαλύπτεται μέσω των απωλειών του. Η περίοδος που ακολουθεί, μερικές φορές γνωστή ως πρωταρχική ομοφυλοφιλία, επιδεικνύει πρωτόλεια στοιχεία αναγνώρισης της ετερότητας και του έμφυλου, καθώς αρχίζει η εγκατάσταση των βιωματικών διαφοροποιήσεων μεταξύ του τρυφερού, του ερωτικού και του εχθρικού. Οι δύο ορισμοί του Φρόυντ περί της πρωταρχικής ταύτισης: α) η στοματική/κανιβαλιστική (και άρα ενδοβλητική) διάσταση της ομοιότητας με το σώμα και τη λειτουργία (ταυτόχρονα δεκτικής και ενεργητικής) της μητέρας, και β) η πιο αφαιρετική ταύτιση με το πατέρα της προσωπικής προϊστορίας, αρχίζουν να μορφοποιούνται. Αναγνωρίζονται πλέον οι λειτουργίες του εαυτο-αντικειμένου, του αντικειμένου επιθυμίας, του ανταγωνιστικού αντικειμένου μίσους, ένθεν και ένθεν.

Η μετέπειτα περίοδος εισάγει τη τριγωνποίηση της *‘απαγόρευσης της ερωμένης’* και άρα την ταύτιση υστερικής υφής. Η ανάδυση του γυναικείου δίπλα στο μητρικό, της ερωτικής δηλαδή επιθυμίας προς τον έτερο,

εγκαθιδρύει μέσω της τριαδικότητας, και την αμοιβαία αποκλείουσα έμφυλη ταυτότητα. Η ματαίωση, η εχθρότητα, και η απώθηση των βίαιων συγκρουσιακών ενορμήσεων, αναπόφευκτα οδηγούν στην αλλαγή αντικειμένου επένδυσης, αλλά και αντικειμένου ταύτισης. Το πεπρωμένο αυτής της διελκυστίνδας ταύτισεων / επενδύσεων, θα καθορίσει πολύ αργότερα την τελική εικόνα της έμφυλης ταυτότητας , και του φύλου του αντικειμένου επιθυμίας.

Η μετα-κλασσική θέση, βασιζόμενη στον ιδιοφυή ορισμό του Φρόυντ περί της πρωταρχικής ταύτισης, ως έχουσας σχέση με τον πατέρα της προσωπικής προΐστορίας, αποδέχεται την ύπαρξη της τριαδικότητας ευθύς εξαρχής, αρνείται την αναπτυξιακή διάσταση της συμβιωτικής συνένωσης και την χαρακτηρίζει ως αμιγώς αμυντική κίνηση, υπογραμμίζει την ‘πρωταρχική σκηνή’ ως θεμελιώδη, έμφυτη (και άρα προ-ιδεατική) πρωταρχική φαντασίωση, και συνεπώς υποστηρίζει την παρουσία και επιρροή του έμφυλου από την ίδια την απαρχή της ύπαρξης. Η θεωρητική Αρχή πως ο ψυχισμός δεν αποζητά ικανοποίηση, αλλά αποζητά ένα αντικείμενο με το οποίο να σχετισθεί – όπου αντικείμενο (μερικό αρχικά) είναι κάθε τι που αποτελεί στόχο της ενόρμησης κατά Φρόυντ, άρα καταρχήν κάθε τι το αντιληπτικό, έξωθεν όσο και έσωθεν – εισάγει ένα τρισδιάστατο πεδίο ψυχικών κινήσεων μαζί με την έννοια της (αγχογόνου ή μη) διαφορετικότητας ως θεμελιακό στοιχείο του ζην, ακόμη από την ενδομήτρια ζωή. Η ικανοποίηση και η μη-ικανοποίηση, η παρουσία και η απουσία, η αναμονή και η εκπλήρωση, το εντός και το εκτός, και οι σχέσεις μεταξύ αυτών – θεμέλιες έννοιες του ψυχισμού, αποτελούν υποδειγματικό σχήμα επί του οποίου τοποθετείται το προ-συνειδητό έμφυλο, δηλαδή παρουσία μήτρας ή όχι, παρουσία τρέφοντος μαστού, ή όχι, παρουσία πέους ή όχι. Το ναρκισσιστικό έρεισμα του φαλλού, βασίζεται σε εσωτερικευμένες αντικειμενοτρόπες σχέσεις και την αλληλουχία προβολών/ενδοβολών εκατέρωθεν, που θεωρούν την έμφυλη ετερότητα δεδομένη εξαρχής. Η εγκατάλειψη του πρωταρχικού μερικού αντικειμένου και το σχετίζεσθαι με το έτερο, δεδομένου του πλούτου των ασύνδετων μερικών αντικειμένων (που είναι εξ ορισμού και αυτή η ίδια η μητέρα) δε μοιάζει να αποτελεί μείζον αναπτυξιακό άλμα για τον νηπιακό ψυχισμό. Περιγράφεται ως εξής: λόγω της αρχικής σύντηξης της λίμπιντο με την επιθετικότητα, άγχη, ενοχές και καταθλιπτικά συναισθήματα, σπρώχνουν τη λίμπιντο σε αναζήτηση νέων πηγών ικανοποίησης. Σ ‘έναν κόσμο απόλυτων μερικών αντικειμένων, το βεβλημένο/κακό αντικείμενο δε μπορεί παρά να αντικατασταθεί από ένα εναλλακτικό, καλό αυτή τη φορά, νέο – σταθερότητα αντικειμένου δεν υφίσταται. Η μεταφορική εξίσωση πέος= μαστός, επιπλέον επιτρέπει τη χρήση οποιουδήποτε μερικού αντικειμένου προς κάλυψη των στοματικών αναγκών. Πολύ αργότερα η καταθλιπτική ενοχή για την επίθεση που έχει επιτελεσθεί, θα επαναφέρει τη λίμπιντο στο αμφιθυμικά πλέον επενδεδυμένο, ολικό ίσως πλέον, αρχικό αντικείμενο.... Η διελκυστίνδα σχετίζεσθαι-προβολής-ενδοβολής, με τα ποικιλοτρόπως καλά και κακά μερικά αντικείμενα,

καθορίζει και τη τελική διαμόρφωση της εφηβικής και μετέπειτα ενήλικης σεξουαλικότητας.

Τέλος ο ισχυρισμός του Φρόυντ πως «.....ο πρώτος και άμεσος στόχος του ελέγχου πραγματικότητας, δεν είναι η ανεύρεση ενός αντιληπτικού αντικειμένου αντιστοιχούντος στη ψυχική αναπαράσταση, αλλά η επανεύρεση του αναπαρασταθέντος, ώστε να πιστοποιηθεί η μη απώλεια του» περιπλέκει ακόμη περισσότερο τα πράγματα !

Το εργαστήρι θα βασισθεί στις παραπάνω, κάπως απλουστευμένες θεωρητικές θέσεις, ώστε να επεξεργασθεί σε βάθος, κλινικό αναλυτικό υλικό που απεικονίζει την επιρροή του πεπρωμένου της σχέσης με το πρωταρχικό αντικείμενο, πάνω στη διαμόρφωση της ενήλικης έμφυλης ταυτότητας, και της ενήλικης επιθυμίας.

Θα παρουσιαστούν οι παρακάτω θεματικές:

1. Τι εικασίες μας επιτρέπει η ψυχανάλυση να κάνουμε σε σχέση με το βιολογικά άρρεν νήπιο;
2. Τι εικασίες μας επιτρέπει η ψυχανάλυση να κάνουμε σε σχέση με το βιολογικά θήλυ νήπιο;
3. Συζήτηση/Σχολιασμός

Ομάδα εργασίας "Ενήλικη Σεξουαλικότητα : Το Σώμα ως Αναπαράσταση – Ταυτότητα Φύλου – Επιθυμία" που αποτελείται από τους:

- Γιασμίνα Άντιτς
- Μαγδαληνή Γεωργιάκου
- Χρυσόστομος Γιάκρας
- Πολυτίμη Ζέη
- Ιωάννα Καλλιντέρη
- Αλίκη Κατσαρού
- Χαρίκλεια-Μαρία Λαζαρίδου
- Γιαννούλα Λύτρα
- Αμίνα Μοσκώφ
- Μάριος Σταυρογιαννόπουλος
- Αλέξια Τατέου

12^ο Συνέδριο
της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

«Φύλο, Γένος, Αμφιφυλίες»
Εργαστήριο «Θήλυ – Θηλυκότητα»

Ιωάννα Αχειμάστου – Παναγιωτοπούλου, Πάνος Αλούπης,
Δομνίκη Μυλωνά, Δέσποινα Εμπέογλου

Ύστερα από την εμπειρία 3 χρόνων της ομάδας εργασίας γύρω από το Θήλυ, θα θέλαμε να επικοινωνήσουμε και να μοιραστούμε σκέψεις κι ερωτήματα, που χτίστηκαν μέσα από την ανάγνωση, την παρουσίαση και τη συζήτηση ψυχαναλυτικών κειμένων με αντικείμενο το θήλυ, την θηλυκότητα και την γυναικεία σεξουαλικότητα.

Η έννοια του θήλεος εντάχθηκε από τον Φρόυντ στο έργο του ως βασικό ερώτημα σε σχέση με την διαφορά και τον χωρισμό ανάμεσα στα φύλα. Προοδευτικά εξελίχτηκε με τη μορφή ναρκισσιστικού αιτήματος αγάπης, πρωταρχικής κυρίως διαδικασίας, και ως συνοδοιπόρος του μαζοχισμού, στοιχείο λοιπόν του ανθρώπινου όντος και της ψυχαναλυτικής διαδικασίας.

Η πρώτη γενιά συναδέλφων και μαθητών του (Abraham, Horney, Jones, Brunswick) δούλεψαν κυρίως την απαγκίστρωση του θήλεος από έναν αποκλειστικό δεσμό με τον ευνουχισμό κι ενίσχυσαν τη θέση του ως πρωταρχικού στοιχείου στη δόμηση του ψυχικού οργάνου ανεξάρτητα του φύλου.

Οι επόμενες γενιές ακολούθησαν και τις δυο οδούς προσφέροντας ένα έργο είτε προς την πλευρά του αρχέγονου και πρωτογενούς (π.χ. Winnicott) είτε σε σχέση με την σεξουαλικότητα και τις ενορμητικές θεωρίες (π.χ. J. Chasseguet-Smirgel και J. André)

Προτείνουμε 3-4 σύντομες παρουσιάσεις που συνοψίζουν και διασαφηνίζουν την πορεία της έννοιας του Θήλεος και της Θηλυκότητας στην ψυχαναλυτική θεωρία

- «Θήλυ και Θηλυκότητα» (Ι. Αχειμάστου-Παναγιωτοπούλου)
- «Πρώτοι θεωρητικοί» (Δ. Μυλωνά)
- «Αγγλική και Γαλλική θεώρηση» (Δ. Εμπέογλου)

- «Θήλυ και ψυχανάλυση» (Π. Αλούπης)

Βιβλιογραφία

- Abraham K. (1922) Manifestations of the female castration Complex, IJP, 3 :1-29.
- Aloupis P. ((2010) Corps et vide au féminin, Revue française de Psychanalyse, 5/74, 1599-1604.
- Aloupis P. (2017) Corps de femme, corps du féminin, Revue française de Psychosomatique, 1/51, 21-34.
- André J.(1999) L'élément féminin impur in Débats de Psychanalyse: Clés pour le féminin, 143-151.
- Chasseguet-Smirgel J. et al. (1964) *La sexualité féminine*, Payot.
- Colin R.C. ((2007) Le rêve de « l'injection faite à Irma »et le mythe biblique de la création de la psychanalyse, Le Coq-Héron, 4/191, 65-76.
- Freud S. (1931b) Über die weibliche Sexualität, GW 14 (1948), 517-537.
- Horney K. (1926) The flight from womanhood ; The Masculinity Complex in women, as viewed by men and women, IJP, 7 :324-339.
- Jones E. (1927) The early development of female sexuality, IJP, 8: 459-472.
- Jones E. (1933) The phallic phase, IJP, 14: 1-33.
- Jones E. (1935) Early female sexuality, IJP, 16: 263-273.
- Mack Brunswick R. (1940) The Proedipal Phase of the libido development, Psychoanalytic Quarterly, 9: 293-319.
- Séchaud E. (2013) Le féminin du site in Annuel de l'APF: Psychanalyse les Traversées, 145-162.
- Winnicott D.W. (1971) Creativity and its origins in *Playing and Reality*, Tavistock, 65-85.

12ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ

της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

Εργαστήριο

Ψυχανάλυση και “γυναικεία” γραφή: η περίπτωση Ορλάντο.

«Εάν θέλετε να μάθετε περισσότερα για την θηλυκότητα, εξετάστε τις ίδιες τις εμπειρίες της ζωής σας, ή *στραφείτε στους συγγραφείς*, ή περιμένετε μέχρι η επιστήμη να μπορεί να σας δώσει βαθύτερες και πιο συνεκτικές γνώσεις.»

S.Freud, 1933.

Από την ίδια περίπου εποχή που γράφονται τα παραπάνω , στο χώρο της λογοτεχνικής θεωρίας και κριτικής καταγράφεται και αναπτύσσεται το ρεύμα που έχει πάρει την ονομασία «φεμινιστική κριτική».

Πρόκειται για ρεύμα που δεν διαθέτει ομοιογένεια, στερούμενο κοινής θεωρητικής αφετηρίας και σκοπού, ενώ παράλληλα είναι ισχυρές οι διασυνδέσεις του αφ’ενός με τον ακτιβισμό και την πολιτική θεωρία και πρακτική, αφ’ετέρου δε με την φιλοσοφία (ιδιαίτερα τις μετα- και αποδομιστικές προσεγγίσεις) και την ψυχανάλυση.

Πάντως, οι ενδιαφέρουσες διαμάχες που διεξάγονται εντός των κόλπων της φεμινιστικής κριτικής, φαίνονται να αντιστοιχούν σε προβληματικές και αμφιλεγόμενα σημεία και της ίδιας της ψυχανάλυσης.

Πιο συγκεκριμένα, περίπου ταυτόχρονα με την συγγραφή του μυθιστορήματος ‘Ορλάντο: Μια βιογραφία’ το 1928 , η Virginia Woolf γράφει και το ‘A room of one’s own’ που μαζί με άλλα δύο δοκιμιακά κείμενα της (‘Three guineas’ και ‘Professions for Women’) θεωρούνται ιδρυτικά του λεγόμενου “πρώτου κύματος” της φεμινιστικής θεωρίας. Σε αυτά τα κείμενα, πέραν του να θέσει το ζήτημα της κοινωνικής, εκπαιδευτικής και πολιτισμικής υποβάθμισης των γυναικών και της περιγραφής των σχετικών διεκδικήσεων, θεωρεί ότι «η γραφή των γυναικών θα έπρεπε να διερευνά την *γυναικεία εμπειρία αφ’εαυτήν* και όχι να σχηματίζει μια συγκριτική εκτίμηση της εμπειρίας των γυναικών σε σχέση με αυτής των ανδρών». Ταυτόχρονα, ενώ αρνείται την “φεμινιστική συνείδηση” προσπαθώντας να αποφύγει την «αντιμετώπιση είτε της θηλυκότητας(femaleness) είτε της αρσενικότητας(maleness)» και υιοθετεί συνειδητά μια “ανδρόγυνη” σεξουαλική ηθική –επιχειρώντας, σύμφωνα με την άποψη της θεωρητικού της λογοτεχνίας Toril Moi, μια ολική εκτόπιση και

αποδιάρθρωση της καθορισμένης ταυτότητας του γένους(gender)- στο 'Professions for Women' δηλώνει ότι το μεγαλύτερο εμπόδιο στην λογοτεχνική της καριέρα εκτός της κυρίαρχης ιδεολογίας είναι ότι το κυρίαρχο ταμπού σχετικά με την έκφραση του θηλυκού πάθους την εμπόδισε «να πω την αλήθεια για τις εμπειρίες μου ως σώμα».

Στο αποκαλούμενο "δεύτερο κύμα" της φεμινιστικής κριτικής, δίνεται περισσότερη έμφαση στην γυναικεία σεξουαλικότητα και την σεξουαλική διαφορά ως προς τις οποίες διακρίνονται 5 βασικές θεματικές: η βιολογία, η εμπειρία, ο λόγος(discourse), το ασυνείδητο και οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Μοιάζει να αποκρυσταλλώνεται μια διαμάχη ως προς την περίφημη "γυναικεία γραφή" μεταξύ δυό πλευρών: ενός Αγγλο-αμερικανικού ρεύματος (με κυριότερη εκπρόσωπο την Elaine Showalter, η οποία δημιούργησε τους όρους "ανδρο-κείμενο", "γυνο-κείμενο" και "γυνοκριτική") που τονίζει τα ειδικά χαρακτηριστικά και την ιστορία των κειμένων που έχουν γραφεί από γυναίκες, και ενός Γαλλικού, με κύριες εκπροσώπους τις J. Kristeva, L. Irigaray και H. Cixous που ενδιαφέρονται περισσότερο: πρώτον, για την *επίδραση* που έχει η γυναικεία γραφή στον αναγνώστη, *ανεξάρτητα από το φύλο του δημιουργού*, και δεύτερον, για την ανατρεπτικότητα του γυναικείου λόγου που αφορά την σύνδεσή του με το σημειωτικό (Kristeva), το σώμα (Cixous), την απτικότητα και ρευστότητα (Irigaray).

Έτσι, ένας βασικός άξονας θεωρητικής σύγκρουσης είναι η essentialist vs constructionist θεώρηση, δηλαδή αν υπάρχει μια πρωτογενώς αντρική και θηλυκή "ουσία" που προφανώς σχετίζεται με τη σωματική διαφορά. Η διαμάχη αυτή επανέρχεται διαρκώς και με διάφορους τρόπους στην φεμινιστική κριτική. Η συγκεκριμένη σύγκρουση βρίσκει την αντιστοιχία της στο ψυχαναλυτικό ερώτημα περί πρωταρχικής ή όχι φύσης και προέλευσης της αμφιφυλίας, δηλαδή αν ξεκινάμε ως ψυχικά αμφίφυλα όντα και μέσω ταυτίσεων επιλέγουμε φύλο ή αν υπάρχει τελικά, ούτως ειπείν, "αντρική" και "γυναικεία" αμφιφυλία καθοριζόμενη από την ανατομική διαφορά των φύλων. Πρόκειται για ερώτημα που καταγράφεται με ευκρίνεια και ενάργεια στο επιχείρημα του παρόντος συνεδρίου:

« Ωστόσο, εάν η αμφιφυλία δεν έχει βιολογικό υπόστρωμα, το ερώτημα της καταγωγής της παραμένει σκοτεινό: αποτελεί «αντανάκλαση» της ανατομίας ή αποτέλεσμα των ταυτίσεων στους δύο γονείς; Πάντως για την ψυχανάλυση, όσο ισχύει η φροϋδική ρήση, ότι η ανατομία καθορίζει το πεπρωμένο, άλλο τόσο ισχύει ότι πρόκειται για μια ανατομία που ενσωματώνεται σε μια ιδιαίτερη, κάθε φορά, λιβιδινική ιστορία, νοηματοδοτείται από αυτήν και κάποιες φορές απομακρύνεται από κάθε ανατομική πραγματικότητα.»

Στο εργαστήριο θα παρουσιαστεί μια ομαδική ανάγνωση του μυθιστορήματος 'Ορλάντο: Μια βιογραφία' της Virginia Woolf, ο/η ήρωας του οποίου αλλάζει φύλο στη διαδρομή του έργου. Καθώς είναι γραμμένο με την τεχνική της ροής

της συνείδησης/εσωτερικού μονολόγου, που έχει κάποια αναλογία με τους ελεύθερους συνειρμούς, παρακολουθούμε πως αποτυπώνονται και αναπτύσσονται σε αυτό, οι προβληματικές της αμφιφυλίας, της έμφυλης(ή και άφυλης) ταυτότητας, της γυναικείας εμπειρίας και της γυναικείας γραφής που είναι κεντρικές στο συγκεκριμένο έργο, με βασικό εργαλείο την ανάλυση του αισθήματος και των συνειρμών που προκαλούνται από το κείμενο στα μέλη της ομάδας.

Αρχικά, την πρώτη ώρα του εργαστηρίου, θα γίνει ανάγνωση επιλεγμένων αποσπασμάτων του βιβλίου, σύντομη θεωρητική παρουσίαση από τον Συντονιστή του Εργαστηρίου Παπαδόπουλο Παναγιώτη και θα ακολουθήσει η ανάπτυξη των προαναφερθέντων κεντρικών θεμάτων από τους Ζερβό Κώστα, Καβαλλιέρο Δημήτρη και την Τατέου Αλέξια. Η επόμενη ώρα θα αφιερωθεί στην συζήτηση με το ακροατήριο.

Δημήτρης Καβαλλιέρος ,

εκ μέρους της Ομάδας Εργασίας 'Λογοτεχνία και Ψυχανάλυση' που αποτελείται από τα εξής μέλη:

Εμπέογλου Δέσποινα

Ζερβός Κώστας

Κατσαρού Αλίκη

Κοντογεωργίου Νίκη

Μοσκώφ Αμίνια

Παπαδόπουλος Παναγιώτης

Τατέου Αλέξια

Τσαρούχη Λουκία

(Σημ: Το κείμενο που χρησιμοποιείται, είναι στα αγγλικά το:

-Woolf Virginia/ Orlando, A Biography annotated and with an introduction by Maria Di Battista/ Mark Hussey, general editor/A Harvest Book • Harcourt, Inc.

και στην ελληνική του έκδοση:

-Woolf Virginia/ Ορλάντο : Μια βιογραφία / μετ. Αργυρώ Μαντόγλου - Gutenberg 2017.

12ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ
της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ : Χρυσή Γιαννουλάκη, Νίκος Τζαβάρας, Σταυρούλα Μπεράτη

ΔΥΣΦΟΡΙΑ ΦΥΛΟΥ

ΤΙ ΕΧΕΙ Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΝΑ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΛΙΝΙΚΑ;

Περίληψη

Η δυσφορία (λόγω της βιολογικής ταυτότητας) φύλου συνοδεύεται από άγχος, κατάθλιψη, χαμηλή αυτοεκτίμηση, περιστατικά παρενόχλησης στο σχολείο και σε χώρο εργασίας, αυτοκαταστροφική συμπεριφορά με απόπειρες αυτοκτονίας.

Η ψυχοδυναμική θεραπεία ενός άντρα 27 ετών με βιολογικό φύλο γυναίκας στην πορεία προς την ορμονοθεραπεία και τις χειρουργικές επεμβάσεις με ρυθμό δυο φορές την εβδομάδα για τρία χρόνια φέρνει την θεραπεύτρια αντιμέτωπη με δύσκολα αντιμεταβιβαστικά συναισθήματα σε ψυχικές περιοχές όπου η κλασσική ψυχαναλυτική θεωρία και τεχνική αντιμετωπίζει τα όριά της.

Οι προαποφασισμένες επεμβάσεις στο σώμα του ευνοούν την πράξη έναντι της ομιλίας και αποκλείουν μια ψυχοδυναμική προσέγγιση στρέφοντας την θεραπευτική ένδειξη προς τη στηρικτική ψυχοθεραπεία ή τη θεραπεία συμπεριφοράς; Σε μια ψυχοδυναμική θεώρηση όπου η πράξη είναι το εμπόδιο/πέρασμα στην ανάμνηση και η διαστροφή το αρνητικό της νευρωτικής ικανότητας για φαντασίωση, πως μπορεί να προσεγγιστεί η επιθυμία αλλαγής φύλου με τις τόσο ριζικές χειρουργικές επεμβάσεις αφαίρεσης μαζικών αδένων, υστερεκτομής, σαλπιγγο-ωοθηκεκτομής, φαλλοπλαστικής και οσχεοπλαστικής;

Με άλλα λόγια, η πορεία της διαφυλικής διαταραχής αποτελεί μια ιδιοσυστασιακή, γονιδιακά καθορισμένη κατάσταση όπου ο ψυχαναλυτής το μόνο που μπορεί να προσφέρει είναι το να αποκλείσει ενδεχόμενη ψυχωτική/οριακή ψυχοπαθολογία και να συνοδεύσει την ψυχική πορεία προς την αλλαγή του φύλου;

Επίσης, η οικογένεια του νεαρού άντρα έρχεται αντιμέτωπη με ένα τραυματικό και μη κατανοητό γεγονός και χρειάζεται ενημέρωση και στήριξη από έναν δεύτερο ψυχαναλυτή. Η επικοινωνία της οικογένειας και του νεαρού αποβαίνει σχεδόν αδύνατη. Οι δυο ψυχαναλυτές σε κοινές συναντήσεις προσπαθούν να διευκολύνουν την επικοινωνία.

Η περίπτωση του Ν αναδεικνύει όμως και την επιθυμία ψυχικής αυτοδημιουργίας πέραν της σωματικής. Σε μια διαδρομή αναζήτησης του σώματος που εδώ είναι ταυτόχρονα βιολογικό και ψυχικό και της πρωταρχικής κραυγής της γέννησης του εαυτού, εμφανίζεται ο αρσενικός εαυτός ως η μόνη δυνατή διέξοδος. Σταδιακά, μια αίσθηση ελευθερίας δημιουργείται (έχει περιγραφεί σε σχετικά άρθρα στην αναλυτική βιβλιογραφία) βγαίνοντας από τον εγκλωβισμό σε ένα σώμα ξένο, ανοίκειο και τρομακτικό. Να σημειωθεί ότι το φύλο αυτό που είναι τρομακτικό για τον Ν είναι επιθυμητό ερωτικά και αγαπητό στη γυναίκα σύντροφο του. Όπως λέει ο ίδιος: είμαι ένας άντρας ετεροφυλόφιλος.

Στο εργαστήριο, θέλουμε να αναδείξουμε τις πτυχές αυτής της πολύπλοκης και προκλητικής προβληματικής από την ψυχαναλυτική οπτική.

12ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ
της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

Ομάδα εργασίας: Κινηματογράφος και το Φύλο

με την συμμετοχή των
Γ. Κόντου, Ν. Λαμνίδη, Ντ. Πάνιτς, Χ. Χατζή, Μ. Χατζηανδρέου, Ε.
Νικολοπούλου,
Α. Χριστοπούλου, Π. Ζέη και Α. Μοσκώφ

Κινηματογράφος και Ψυχανάλυση δημιουργούνται στον ίδιο πολιτιστικό περίγυρο σε δύο γειτονικές μητροπόλεις της Ευρώπης (Παρίσι και Βιέννη) την ίδια εποχή – για την ακρίβεια την ίδια χρονιά, το 1895. Ο κινηματογράφος, απόρροια της τεχνικής εξέλιξης μελετών της φυσιολογίας της οπτικής αντίληψης και της οπτικής επιστήμης αλλά και της εξέλιξης της οπτικής κουλτούρας (από την απεικονιστική ζωγραφική στην φωτογραφία και από εκεί στην κινούμενη και σαγηνεύουσα, υποβλητική και υπαινικτική εικόνα ενός κινηματογράφου χωρίς ομιλία), η ψυχανάλυση, απόρροια της εξέλιξης της δυτικής σκέψης (της ιατρικής επιστήμης και της αναπτυσσόμενης εκείνο τον καιρό ανθρωπολογίας αλλά και της μη επιστημονικής συμβολής της λογοτεχνίας και της μυθολογίας), είναι και οι δύο προϊόντα της στροφής του δυτικού ανθρώπου προς την προσέγγιση της εσωτερικής ζωής, με την έννοια ότι η φαντασία, το όνειρο και η αυταπάτη, όλα παράγωγα του Ασυνειδήτου, που μέχρι εκείνη την στιγμή τελούσαν σε επιστημονικό αποκλεισμό στην ιστορία των μελετών για τον άνθρωπο και την ψυχική του ζωή, έρχονται στο προσκήνιο. Και ενώ αυτό ο κινηματογράφος, από την αρχή, το κάνει με μαζικό τρόπο, δημιουργώντας έντονες κινούμενες παραστάσεις, οι οποίες λόγω της αρχικής απουσίας του λόγου δημιουργούν έντονη την αίσθηση της μαγείας και της υποβολής, η ψυχανάλυση, από την άλλη, διατηρεί την άσκηση της γοητείας, αυτής που ασκεί το ασυνείδητο, σε ατομικό επίπεδο, ως μια διάδραση ανάμεσα στους δύο (αναλυόμενο και αναλυτή).

Εξ αρχής, ο κινηματογράφος γίνεται ένας τρόπος να μιλήσει κανείς για τον ψυχισμό και, αντίστροφα, η ψυχανάλυση αναλύει την σαγήνη και τον μηχανισμό με τον οποίο δρα ο κινηματογράφος στον ανθρώπινο νου. Πολύ νωρίς, η Lou Andreas Salomé θέτει το ερώτημα της συσχέτισης κινηματογράφου και ψυχανάλυσης και απαντά: “Μόνο η τεχνική του *film* επιτρέπει την γρήγορη διαδοχή

των εικόνων που προσομοιάζει στην δυνατότητα της ανθρώπινης φαντασίας” (Andreas Salomé, 1913). Έτσι, το σινεμά γίνεται ένας τρόπος μίμησης όχι μόνο του εξωτερικού κόσμου αλλά και του νου και της φαντασίας. Από την αρχή της πορείας τους, κινηματογράφος και ψυχανάλυση έχουν ως κοινή ενασχόληση την δύναμη και την μαγεία της εικόνας και της φαντασίας και τις επιπτώσεις της σαγήνης. Ο C. Metz (1982) παρομοίωσε τις ταινίες φαντασίας (*fiction films*) με τις ονειροπολήσεις (τα όνειρα της ημέρας) και αργότερα ο κινηματογράφος θα θεωρηθεί “μια μορφή ονειρεύεσθαι δημόσια” (Lebeau, 2001). Ο S. Freud υποστήριξε ότι “η ερμηνεία των ονείρων είναι η βασιλική οδός για μια γνώση των ασυνείδητων δραστηριοτήτων του νου” (Freud, 1900). Η V. Lebeau (2001) αναφερόμενη σε αυτήν την παροιμιώδη φράση του Freud επισημαίνει ότι θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε “τον κινηματογράφο κάτι σαν την βασιλική οδό στο πολιτιστικό ασυνείδητο” (Lebeau, 2001).

Ο κινηματογράφος αποτυπώνει πολλές από τις παραμέτρους που αποτελούν σημαντικούς άξονες της ψυχαναλυτικής μελέτης (την σεξουαλικότητα, την επιθετικότητα, το τραύμα, το φαντασιακό). Ο ψυχαναλυτής H. Sachs διατυπώνει από τους πρώτους την άποψη ότι “η ταινία φαίνεται να είναι ένας νέος τρόπος για να οδηγηθεί ο άνθρωπος προς την συνειδητή αναγνώριση [...] μας δείχνει καθαρά και αλάνθαστα πράγματα που υπάρχουν στην ζωή αλλά που συνήθως διαφεύγουν της προσοχής μας” (Sachs, 1929). Μεταξύ άλλων ζητημάτων, κεντρική έχει θεωρηθεί η συμβολή του κινηματογράφου στην αποτύπωση των ρόλων του φύλου και της συνάντησης των κοινωνικών φύλων (*gender*), ανεξάρτητα και πέραν των βιολογικών φύλων (*sex*). Ως ευαίσθητος δέκτης του συλλογικού ασυνείδητου, ο κινηματογράφος έχει διαγράψει μια μεγάλη τροχιά από την αποτύπωση, στις ταινίες του Hollywood, των πατριαρχικών μοντέλων συναλλαγής ανάμεσα στα φύλα (ενδεικτικά αναφέρουμε το άρθρο των Gabbard του 1989 με τίτλο “The Female Psychoanalyst in the Movies”), μέχρι την σταδιακή αποτύπωση μιας ποικιλίας από τρόπους συναλλαγής ανάμεσα στα φύλα, συμπεριλαμβανομένων τρόπων σχέσης μέχρι πρόσφατα πλήρως αποκλεισμένων από δημόσια έκφραση (ομοφυλοφιλία, αλλαγή φύλου).

Η ψυχανάλυση προσπαθεί να προσεγγίσει τα θέματα του φύλου, συμπληρώνοντας τις φροϋδικές απόψεις που βασίζονταν κυρίως στο βιολογικό φύλο (στον “βράχο του βιολογικού”) και στην έλλειψη (ευνουχισμό) της γυναίκας με θεωρήσεις που τονίζουν την συμπληρωματικότητα της έλλειψης σε άνδρες και γυναίκες και την εξ αυτής προκύπτουσα αδυναμία γενετήσιας (οιδιπόδειας)

ολοκλήρωσης και για τα δύο φύλα και, κατ' επέκτασιν, της δυσκολίας ουσιαστικής συνάντησης ανάμεσά τους (M. Torok, 1964). Από αυτή την άποψη, ο κινηματογράφος αποτελεί για την ψυχανάλυση πολύτιμο εργαλείο θέασης των νέων ψυχικών πραγματικοτήτων, όπως προβάλλονται στην οθόνη του φαντασιακού, επιτρέποντάς μας να αφουγκραστούμε ζητήματα πριν ακόμη τα συστηματοποιήσουμε επιστημονικά.

Η ομάδα εργασίας θα προσκαλέσει σε διάλογο τους συμμετέχοντες πάνω στα θέματα του φύλου, των συγκλίσεων και των αποκλίσεων του γυναικείου από το ανδρικό οιδιπόδειο καθώς και της συνάντησης ή μη των φύλων, με αφορμή την από κοινού θέαση μιας ταινίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές:

Andreas Salomé, L. (1913). *The Freud Journal*. London: Quartet Books, 1987

Metz, C. (1982). *Psychoanalysis and Cinema: The Imaginary Signifier*. London: Macmillan.

Lebeau V. (2001). *Psychoanalysis and Cinema: The play of shadows*. New York: Columbia University Press.

Freud, S. (1900). The Interpretation of Dreams. *SE IV & V*.

Sachs, H. (1929). Zur psychologie des films. *Die Psychoanalytische Bewegung 1* : 122-126.

Gabbard, G.O., Gabbard, K. (1989). The Female Psychoanalyst in the Movies. *J. Amer. Psychoanal. Assn.* 37: 1031-1049.

Torok, M. (1964). La signification de l' "envie du pénis" chez la femme. In N. Abraham, M. Torok, *L'écorce et le noyau*. Paris: Flammarion, 1987, pp. 132-171.